

PREŠEREN IN NARODNOOSVOBODILNA VOJNA

VIKTOR SMOLEJ

Boj Slovencev za nacionalno in socialno osvoboditev v letih 1941—45 je imel tudi veliko kulturno vsebino; zato je v NOB, zlasti v tisku, povsem naravno sklicevanje na slovenske duhovne velikane kot glasnike naprednih idej in vidce svobodne prihodnosti. Med velikani, ki posebej slovensko pozitivno preteklost, zavzema prvo mesto France Prešeren. Dušan Moravec,¹ ki je doslej edini skušal opozoriti na Prešernovo mesto v NOB, se je moral že zaradi ozko odmerjenega okvira v dnevniku omejiti na nekaj zelo vsakdanjih in maloštevilnih ugotovitev. Nekaj prešernian iz osvobodilne vojne je bilo zaznamovanih v katalogu Prešernove razstave² (1946) in, delno razširjeno, v brošuri Prešerniana.³ Gradiva, ki se nanaša na Prešerna, Udovič v svoji bibliografiji⁴ kajpada ne navaja posebej, temveč pomešano med ostalim. Prešernov album⁵ je vključil v svoje ilustracijsko gradivo tudi nekaj posnetkov iz osvobodilnega tiska. Drobne pa značilne stvari na Prešernov naslov je kajpada priobčeval skorajda ves naš tisk po osvoboditvi, a tudi to bibliografsko ni zbrano.

Tudi naše razpravljanje téme ne izčrpa. Iz ogromnega gradiva obravnava samo nekatere izbrane momente, ki pa vendar v bistvu dovolj tipično kažejo odnos NOB do Prešerna.

Osvobodilno gibanje je od prvih dni videlo v Prešernu idejnega velikana, čigar duhovno dediščino samo prevzema in čigar daljni nacionalni in človečanski misli hoče v naših dneh izvojevati zmago.

Ko se je 1941 obnovil nekdanji Slovenski Poročevalec, sedaj kot glasilo osvobodilnega gibanja, je takoj v prvi svoji številki, ki je izšla maja 1941, svoj prvi, uvodni članek končal s citiranjem kitice iz Prešernove Zdravljice.⁶

Prva številka Mlade Slovenije, glasila Mladinske OF, pozneje Zveze slovenske mladine, ima sestavek »Pesem mladine 3. december 1941«. Članek izprašuje, ali se nam je posrečilo realizirati Prešernov kulturni in politični program. Župančičeva generacija je izvojevala njegov kulturni program, na nas je, da ostvarimo njegov politični program. »Danes se slovenska mladina svojemu geniju zaklinja, da bo žrtvovala vse, da uresniči njegov politični program — Zedinjeno Slovenijo —, ki edina

more jamčiti tudi za svobodo slovenske kulture.«⁷

Po sklepu vodstva osvobodilnega gibanja je proslava Prešernovega rojstnega dne leta 1941 postala vseslovenska zadeva. Slov. Por. 29. nov.⁹ prinaša članek »Prešernov dan — naš slovenski dan«, kjer pravi: Še nikoli ni slovenski narod proslavljal obletnico Prešernovega rojstva v tako usodnem razdobju kot letos. Govore nam, da je hlapčevstvo naša dedna lastnost in naše narodno prekletstvo. Prešeren pa pravi drugače: Največ sveta otrokom sliši Slave. Strahopetci so danes politikanti, ki iščejo program, »slovenski narod pa črpa svoj program iz samega sebe, iz svojega narodnega in ljudskega hotenja, ki ga je sodobno dogajanje do kraja izoblikovalo, ki ga je pa čudovito zajel že Prešernov genij, genij pristno slovenskega duha« v kiticah Zdravljice. »V letošnjem letu dozoreva pred nami sinteza novega slovenstva, sinteza slovenske kulture in slovenske puške. Njen posrednik je naša slovenska mladina.«⁸

Ne da bi vedel, kako osvobodilno gibanje s Prešernovimi besedami razlaga ta svoj program, ga je nekako istočasno citiral Ivan Regent v Moskvi. Ko se je začela ustvarjati protifašistična fronta Slovanov, je na vseslovenskem sestanku dne 10. in 11. avgusta 1941 govoril v imenu Slovencev in med slovenskimi kulturnimi velikani imenoval tudi Prešerna in zaključeval: »... gre za to, da bi cenili svobodo in samostojnost ljudi in narodov tako, kakor jo cenijo ljudje in narodi, ki se zavedajo, da, manj strašna noč je v črne zemlje krili, kot so pod svetlim soncem sužni dnovi.«⁹

Prav tako v leto 1941 pada članek v reviji »Osvobodilna fronta«, ki je pod uredništvom Borisa Kidriča, Edvarda Kocbeka in Zorana Poliča izhajala v Ljubljani, tiskana 1941 in 1942. Druga, decembrska številka iz 1941 ima uvodnik pod naslovom »Praznik Prešernovega rojstva«. Poudarja stalno živost njegove besede in njegove misli, ki je posebej aktualna v novih razmerah osvobodilnega boja. Toda razen v ta gesla, obljube in pozive se potopimo tudi v Prešernova »velika in nepremakljiva načela življenja, ki nam tudi na tem velikem prelomu jasno kažejo pravo in rešilno smer.« Izmed teh idej sta za nas vodilni zlasti nezmagljiva vera v obstoj slovenstva (proti Vrazovi neveri) ter misel o človečanski

skupnosti svobodnih in enakopravnih narodov. V duhu tedanje politične linije o najtesnejšem povezovanju našega osvobodilnega boja s sovjetskimi vzorniki člankar dalje razpleta idejo te povezanosti, ki da izhaja iz Prešernovega duha. »Prepojimo se s čudovito zavestjo, da smo šele s to mislijo (o povezanosti s SZ) v srcu resnično in dokončno eno s svojim narodnim genijem.«¹⁰

Misel, da je v SZ uresničen ideal Prešernovega bratstva narodov in jezikov, je pesniško izrazil naslednje leto Župančič v pesmi na Prešernov verz: Tja bomo našli pot.¹¹ Pesem je nastala proti poletju 1943 in je bila tedaj objavljena v reviji ljubljanskih književnikov Setev. Pesem je prešla v partizane. Postala je tam ob Prešernovi duhovni prisotnosti ena najbolj priljubljenih recitacijskih točk in bila tudi razmnoževana.

Isto politično misel naj bi izražala tudi manifestacija na Prešernovo smrtno obletnico 1942. SPor je 31. januarja 1942 objavil proglas IO OF, da je mesec februar 1942 za Slovence pomemben, ker pade vanj ob-

letnica Prešernove (8. II.) in Jurčičeve smrti (15. II.) ter ker je to »mesec zmag Rdeče delavsko-kmečke armade SZ«. Zato proglašajo »7. februar za slovenski narodni praznik vseslovenske enotnosti.« V znak tega praznika naj v Ljubljani med 7. in 8. uro zvečer nikogar ne bo na ulici ali v javnih prostorih.¹² Italijani, ki so jih izučile podobne akcije 1941, so 7. februarja predstavili policijsko uro na šesto popoldne in s tem javno manifestacijo onemogočili.

K navedbam iz vodilnega osvobodilnega tiska 1941 naj pridružim navedbe iz Slovenskega zbornika, ki je izšel proti koncu prve zime 1941/42. Tudi tu člankarji navezujejo na Prešernovo ime in misel.¹³ Tako Juš Kozak uvršča v veliko slovensko trojico Prešerna, Levstika in Cankarja, isto trojico navaja Boris Kidrič, a Prežihov Voranc in Juš Kozak štejeta naše nacionalno življenje »od Prešerna do Cankarja.«

Ni tu mesta, da bi mogli podrobno bibliografsko slediti Prešernovemu imenu, delu, mislim in vplivu v osvobodilnem tisku in sploh v osvobodilnem gibanju po prvih javljanjih 1941. Zato samo nekaj splošnih ugotovitev! Poleg Cankarjevega imena se Prešernovo najpogosteje in najvztrajneje pojavlja in ponavlja kot simbol vsega dobrega, resničnega in lepega. Zdravljica in Uvod h Krstu pri Savici sta bili v osvobodilnem boju Prešernovi najbolj popularni pesmi in stalno na programu mitingov, sestankov ter zborovanj v vojski in zaledju. Zaradi politične vsebine so tudi razumljivi njuni zelo pogosti ponatise, delno v celoti, tako rekoč nešteto krat pa nekatere kitice in verzi. Od drugih Prešernovih pesmi zasledimo ponatisnjene še Vrbo, Povodnega moža, nekatere sonete z nacionalno vsebino iz Sonetnega venca, po ljudski prirejeno Od Rošlina in Vrjankota — toda vsega tega je v primeri s prej omenjenima pesmima izredno malo. Posamezni Prešernovi verzi in kitice so raztreseni po vseh mogočih vojaških in civilnih listih, brošurah, časopisih itd. vseh slovenskih predelov in vseh vojnih let. Prešernovi verzi so postali udarna gesla, ki jih je mladina pisala v mestih po zidovih in jih na listkih raztresala po ulicah. Črtomir¹⁴ in Ostrovhar¹⁵ sta iz Prešernovih pesmi postali tudi partizanski imeni. »Nova pisarija« je dala naslov zbirčici partizanske poezije, proze in dramatike, ki jo je v treh številkah izdal IX. korpus na Primorskem.⁴ Matej Bor v reportaži V partizanskem taboru še pozimi 1941/42 zapisuje željo in potrebo partizana-koman-

Sl. 1. Prva stran ovitka gorenjske bibliofilske izdaje

dirja: »Zdaj pogrešamo samo še zbirko revolucionarnih pesmi od Prešerna do naših dni.«¹⁶ Prav pod naslovom *Od Prešerna do danes*⁴ je 1944 Jože Tiran ustregel tej želji in potrebi z izdajo take antologije. Vsakoletni spominski dnevi — rojstvo in smrt — izzovejo v tem in onem časopisu članke o pesniku in njegovi neizčrpani miselni bogatiji.

Prešernova pesem postane domača tisočem, ki so jo dotlej le malo poznali ali so zanjo komaj vedeli. Postane jim tako domača, da jo partizanski zabavljivci in humoristi uporabljajo tudi za travestije: tako nastane po Glosi Mulovodec,¹⁷ po Memento mori Skesani domobranec,¹⁷ po Orglarčku Generalček,¹⁸ po Novi pisariji Nova sleparija¹⁹ itd.

Kljub vsej priljubljenosti in popularnosti Franceta Prešerna pa v osvobodilnem tisku ne zaznamujemo nobenega natisnjene ali razmnoženega izbora iz njegove poezije, kakor ga je doživel Gregorčič. Zamišljene take izdaje se niso uresničile. Vendar lahko rečemo, da so korenine za ljudsko izdajo Prešerna 1946 že v vojnih letih. Ko se je konec 1945 na sestanku na ministrstvu za prosveto govorilo o prvem proslavljanju kulturnega praznika slovenskega naroda, je misel o izdaji »ljudskega Prešerna« sprožil dr. Anton Slodnjak, ki je to idejo potem tudi 1946 uresničil. Izdaji je napisal posvetilo: »Ob stoletnici Poezij slovenskemu ljudstvu posvečen in zanj prirejen ponatis«. Taka ljudska izdaja, mislim, izdaja, namenjena tako širokim plastem, je bila po osvoboditvi mogoča predvsem zaradi popularizacije Prešernove misli in besede, kakršna je uspela osvobodilnemu gibanju.

V partizanih je bila splošno znana in najbolj razširjena miniatura Prešernovih pesmi v izdaji Akademске založbe. Jože Tiran pripoveduje o srečanju z Jakom Avšičem, pomembnim vojaškim funkcionarjem v NOB (poleti 1943): »Veste, tudi jaz nosim s seboj tole knjižico, sedem včasih na kako skalo ali štor, pa prebiram.« je dejal vojak igralcu, ki nadaljuje: »Pogledal sem — v rokah je držal drobno knjižico, ki jo je izvlekel iz gorjega žepa svoje vojaške obleke. Bile so poezije Franceta Prešerna.«²⁰ Metod Mikuz pripoveduje iz okolice Karteljevega v začetku junija 1943 o padlem komandantu, ki je tudi nosil s seboj Prešernove poezije, »vsakemu takratnemu partizanu dobro znano rdečo knjižico«. V pretresljivi simboliki nam vstaja iz naslednjih besed Prešernova najintimnejša

in najgloblja povezanost s slovenskim dogajanjem vojnih let. Ko so komandanta pokopali, so v štab brigade prinesli pokojnikovo zapuščino, »v robec zavito listnico in... rdečo knjižico Prešernovih poezij. Vse je bilo okrvavljeno, tudi Prešeren. Na za spoznanje bolj rdeče platnice se je ujela temnejša komandantova kri v velikih lisah, zašla pa je tudi v knjižico samo. Zalila je ves Sonetni venec, in ko smo knjižico z vsem spoštovanjem odpirali, smo morali paziti, da listov nismo strgali, kajti včeraj še živa kri, polna življenja, mladosti in neugnane sile in želje, prinesli boljše in lepše življenje svetu in sebi, se je strdila in dobesedno zapečatila največjo in najlepšo slovensko pesem.«²¹

Navedbe iz 1941 ter sumarična označitev iz naslednjih let so nam nakazale, kako je osvobodilno gibanje v Prešernu gledalo skoraj izključno glasnika osvobodilnih stremljenj slovenskega ljudstva, ki jih zdaj revolucionarno rešuje, torej glasnika političnih idej osvobojenja in združenja Slovencev ter mednarodnega sožitja.

Imenovanje vojaških partizanskih enot po duhovnih velikanih v NOB ni izjemno in tako ena izmed slovenskih narodnoosvobodilnih brigad nosi tudi ime Prešernovo. Ko so se bataljoni Škofjeloškega in Gorenjskega odreda ter Žirovska in Poljanska četa 12. julija 1943 pod Blegašem formirali v brigado, je brigada dobila naslov »Gorenjska«. Ob italijanski kapitulaciji je bila na Dolenjskem in med drugim v dneh od 13. do 12. sept. zavzela Turjak. Po tej zmagi je dobila naslov »udarne« in se preimenovala v Prešernovo. Vrnila se je na Gorenjsko in 6. okt. 1943 z Gradnikovo in Vojkovo brigado formirala XXXI. divizijo. V tem sklopu je operirala na področju med progo Ljubljana—Jesenice—Podbrdo—Posočje, torej na delu Gorenjske in Primorske z jedrom v obeh škofjeloških dolinah ter na Cerkljanskem. Od tod je maja 1945 prodirala proti zapadu in sodelovala 1. maja pri osvoboditvi Gorice.²²

Kakor vsaka partizanska enota je tudi Prešernova brigada imela svoj tisk. Vsebina so osebni spomini iz bojev in iz okupacije, okorne pesmi, politični članki, smešnice i. pod. Literarne cene prispevki nimajo. Vsi listi so ilustrirani, čeprav so tehnična sredstva seveda bila več kot nezadostna.

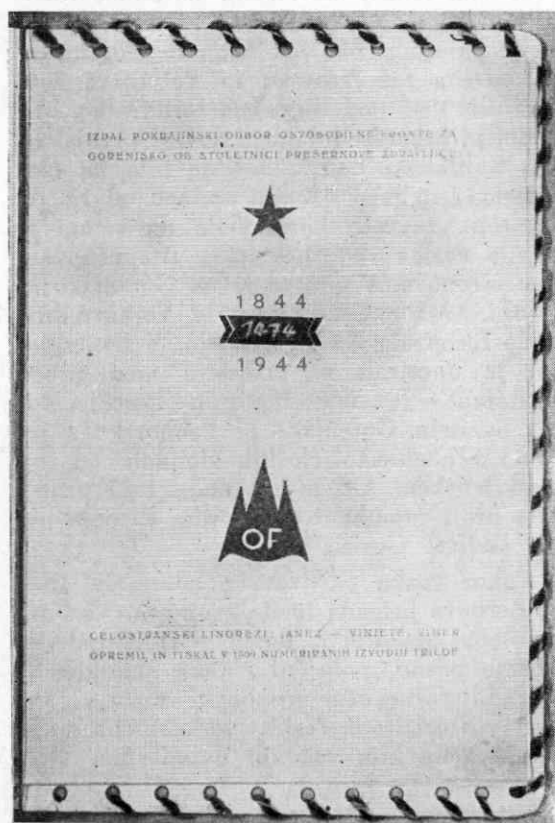
Prešernova brigada je imela naslednje liste²³, ki so se nam ohranili: Gorenšči fantje so začeli šapirografirano izhajati konec 1945. Ohranjenih je pet števil. Zadnja, po

vrstnem redu šesta številka, je bila pripravljena ali morda tudi razmnožena tik po invaziji zapadnih zaveznikov v zahodno Evropo in pred sredo junija 1944. Zadnja številka je ohranjena samo v tipkopisu — kakor kažejo rdeče črte v njem, je bil to verjetno izvod, ki ga je pripravljenega za razmnožitev pregledal komisar. Peta številka ni ohranjena.

Lista Prešernovci pišejo imamo ohranjene samo dve številki. Mišljen je bil kot tednik (1. štev. izšla 8. 7. 1944, 2. štev. izšla 15. 7. 1944), toda ne da se ugotoviti, ali je tednik po dveh številkah prenehal, kar bi bilo mogoče, če pomislimo na tedaj se uveljavljajoči Partizanski dnevnik, tudi z gorenjsko-cerkljanskega področja, ali pa se nadaljnjih številka nobena ni ohranila, oziroma še ni evidentirana. List se je razmnoževal ciklostilno in naj bi bil novičar.

Zanimivo je, da so borci II. bataljona Prešernove brigade svojemu žepnemu časopisu dali ime po Aškerčevih besedah, namreč Mi vstajamo, in ne morda po kakih Prešernovih verzih. Tega lista sta ohranjena samo prva in peta številka, obe tipkani.

Sl. 2. Notranja naslovna stran gorenjske bibliofilske izdaje z zaporedno številko izvoda

Prva je izšla julija 1944, peta pa ob novem letu 1945. V zadnji ohranjeni, to je peti številki se uredništvo opravičuje, da se je ta številka zakasnila — stvarno bi šlo največ za zamudo od enega meseca do enega meseca in pol —; zakasnitve da »je krivo pomanjkanje časa in stalno zasedanje položajev.«²⁴

Časopisov, kakor je bil Mi vstajamo, je bilo v Prešernovi brigadi več,²⁵ toda se nam niso ohranili ali še niso prišli v bibliografski razvid.

List, ki nosi za naslov Prešernov verz Največ sveta otrokom sliši Slave, ne spada v osvobodilni tisk. Izšel je (ciklostilno, s tiskano barvano naslovno stranjo) sicer v okviru Prešernove brigade, toda že po osvoboditvi.²⁶

Po Prešernu je nosila ime partizanska civilna tehnika na Pohorju.

Tehnike, ki so se v večjem številu začele ustvarjati na Štajerskem zlasti po prihodu XIV. divizije, so si prav tu nadevale imena po naših pesnikih in pisateljih (tehnika Aškerc, Prežihov Voranc, Cankar, France Prešeren). Tehnika »France Prešeren«²⁷ je nastala v začetku 1944 na Pohorju, kjer je deloval Kozjanski odred. Danes ni več ohranjena. Prvotno je bil to na pol v zemljo zakopan bunker, nekaj sto metrov vzhodno od zaselka Zajselski. »V početku je tiskala v glavnem propagandne letake, opise, kako se širi organizacija NOB, poročila s svetovnih bojišč in o akcijah NOB. Toda tehniki so že po nekaj mesecih postala tla prevroča. V poletju 1944 si je izbrala drugo mesto, južneje od prejšnjega.«²⁸ Bilo je to »v globoki razorani soteski pod Zajselmi... Njeno novo mesto je bil kraj, kamor mogoče že svojih 50 let ni stopila človeška noga. Šum, ki ga je kakih 100 m niže povzročal hudournik in kakih 20 m visok slap, je bilo vse, kar je v enakomernem ritmu motilo neznanško tišino novega doma.«²⁹ Kraj sam nima svojega imena. Lojze Avsenak, ki je deloval v tej tehniki, mu je dal ime »Temni graben«, ker se je tako ime najbolj prilagalo značaju pokrajine. »Če bi tehniko hoteli poimenovati z imenom, ki ga ima širša okolica tega kraja, bi morali reči, da je bila »Pod Zajselmi«. Na novem mestu se je čutila tehnika nekoliko varnejšo in se je tudi njeno delo hitreje razmahnilo. Imela je štiri lastne pisalne stroje, dve rotarki na ročni pogon ter še poseben ciklostil.« Ker je bila sosedna najbližja tehnika »Aškerc« nekje pri Jurkloštru, je tehnika »France Prešeren« zasičevala potrebe srednjega in vzhod-

nega Kozjanskega. »Kurirja sta vsak večer marljivo raznašala čtivo na javke, od koder se je širilo dalje po terenu. Njuna nahrbtnika sta bila po večini nabita, saj smo, zlasti »Novega časa« in »Mladine«, tiskali ene številke tudi po dva do tri tisoč izvodov. In s tem bremenom je bilo treba izjarka tako, da nikjer ni ostalo sledu stopinje. Pozimi, ko bi se sicer v snegu poznala vsaka stopinja, sta morala kurirja v ledeno vodo potočka, ki je tekel skozi razdrapano globel, in po njem skoraj kilometer daleč do poti, ki ga je prečkala in bila razhojena od ljudi-domačinov.«³⁰ Čeprav je bila tehnika skrita v globači, ki sta jo z obeh strani zapirala strma, skalnata, razrita bregova, in daleč naokoli ni bilo nobene nasselbine, so jo Nemci le izsledili: 26. februarja so jo odkrili in zažgali, njeni člani so bili ujeti ali pobiti in le dvema se je posrečilo pobeogniti.²⁸

Udovič navaja iz tehnike »France Prešeren«, vse v ciklostilski razmnožitvi, štiri brošure: Bebler Aleš in Vipotnik Albin: Za masovno partijo na Štajerskem, Bebler Aleš: Za splošno mobilizacijo na Štajerskem, Nemeč Ivan-Vojko: Ljudska oblast ter Košir Niko-Nikolaj: Trinajsta udarna od Pohorja do Kozjanskega. Prve tri so izšle 1944, zadnja nosi letnico 1945. Razen Nikolajeve vojne reportaže so imenovane brošurice samo razmnožene centralne štajerske izdaje in ne izvirni tiski te tehnike.

Razen navedenih brošur je tehnika razmnoževala še centralno štajersko izdajo različnih časopisov, tako Novega časa, Mladine, Borbene Slovenke in Slovenskega vestnika, izvirna periodična publikacija pa je bil Volilni vestnik za Kozjansko okrožje ter Radio poročila, ki so izhajala dvakrat tedensko in dosegla 78 števil. Dalje je seveda kakor vse tehnike skrbela za tekočo propagandno in agitacijsko gradivo, za razglase in poročila, včasih s karikaturami, ter za ves priložnostni tisk, ki je bil potreben organizaciji v kozjanskem okrožju.«²⁸

Ko se je po italijanski kapitulaciji in nemški ofenzivi jeseni 1943 okrepilo partizanstvo in si ustvarilo tudi stalna osvobodena področja — Dolenjsko in Cerkljansko —, se je razen v vojski moglo razmahniti kulturno življenje tudi med civilnim prebivalstvom. Posebej je hotela živeti osvobodjena Primorska dežela, ki je toliko let trpela pod fašizmom, kjer ni smela desetletja živeti slovenska beseda; zato je bila prav tu posebno živa želja po kulturnem ustvarjanju, branju in prepevanju, sproščeno nacionalno

izživljanje je zahtevalo tudi sproščeno kulturno aktivnost. Slučaj je hotel, da je v leto 1944 padlo nekaj jubilejev najvidnejših leposlovnih ustvarjalcev preteklega stoletja: konec 1943 25 let smrti Ivana Cankarja, a 1944 stoletnica rojstva Josipa Jurčiča ter Simona Gregorčiča. Za bralne krožke, mitinge, prosvetne večere, šole in tečaje — pa seveda za branje samo, je bilo izdanih več brošur, ki so se nanašale na te jubileje.³¹ Posebno Primorska je tedaj dobila celo vrsto takih izdaj. Oglašala se je namreč obenem izrazita želja tudi po lepi besedi, po leposlovju: ljudje so želeli brati in slišati pesem in prozo, ki ne bi bili hoteli dosezati zgolj aktivistični politični učinek.

V leto 1944 pa je padla tudi pomembna obletnica iz Prešernovega ustvarjanja: stoletnica, kar je nastala Zdravljica, marseljeza osvobodilnega gibanja. Dasi je pesem nastala kdaj na jesen 1844, je vendar vse leto 1944 bilo v siju te stoletnice, ki je tudi gornjim jubilejem dajala še globlji poudarek in več sijaja.

Prva publikacija v spomin te Prešernove pesmi je v četverko zganjen list, ki ga je pod naslovom »Stoletnica Prešernove Zdravljice« izdal Pokrajinski odbor za Primorsko Slovenijo neposredno pred 8. februarjem.³² List, ki je ciklostiran, prinaša na 2. strani — prva je naslovna — besedilo Prešernove pesmi in za tem osnutek govora za javno proslavo, kjer so podčrtane predvsem politične ideje. Navodilo za prireditvev proslave ali za miting na listu naravnost pravi: »Najprej naj kdo gladko prebere besedilo, ki ga vam podajamo, da bo občinstvo poučeno, za kaj gre, nato pa naj kdo deklamira »Zdravljico«. Ostali program naj se izpolni z drugimi točkami. Vsekakor pa naj bo program v skladu z namenom proslave: naša stoletna težnja po svobodi, dan slovske vzajemnosti. Prešeren in Gregorčič nam nudita za to obilico primerne gradiva.«

Avtorja ta zganjeni list ne izdaja, odkriva pa nam ga spominski članek »Ob stoletnici Prešernove Zdravljice« v »Triglavskih odmevih«, glasilu XXXI. divizije, v kateri sestavu je bila tudi Prešernova brigada. Tretja številka tega revijalno zamišljenega partizanskega glasila je posvečena stoletnici »Zdravljice«. Pod uvodnim člankom, ki ga gori navajam, je podpisan Drago Lovrič, ki je to številko tudi uredil. Besedilo tega uvodnika se v celih odstavkih popolnoma ujema z besedilom govora, ki ga

prinaša gori omenjeni letak, dodani so le odstavki o pesnikovem življenju.

Ta tretja številka »Triglavskih odmevov« prinaša prvo ilustrirano izdajo Prešernove Zdravljice v osvobodilnem tisku. Pobudo zanjo je dal Drago Lovrič, izdelal pa je ilustracije Dore Klemenčič-Maj. Oblika ciklostirane publikacije je folio. Na naslovni strani ovitka dominira nad vsem prostorom dopasna podoba Franceta Prešerna, ki v desnici drži čašo, levico pa je položil na mizo, pred katero stoji. Okoli vratu ima modno ruto, obraz mu obdajajo nazaj padajoči skodrani lasje. Ta črtež je izveden v črnem. V levem spodnjem kotu stoji napis v rdečem tisku: V proslavo stoletnice Prešernove »Zdravljice«. Na čelu zgoraj je enako v rdečem naslov publikacije Triglavski odmevi in ime izdajateljice XXXI. divizije. Za ovitkom slede štirje nepaginirani listi, potiskani samo po eni strani, ker je hrbtna stran zaradi tiskarske barve, ki udarja skozi slab papir, vedno neporabna. Vsaka stran ima priobčeni v rdečem tisku po dve Prešernovi kritici, ilustracija pa je posneta v črnem. Prvi list³⁴ podaja izsek slovenske pokrajine, ki jo vokvirjata težko obloženi vinski trti. Drugi list³⁴ kaže moško postavo, ki trga okove, medtem ko iz viharnega neba šviga strela v sovražnika. Tretji list prikazuje kmečko dekle med gorami na paši, v ozadju pa fanta s puško v roki, ki dekle pozdravlja. Zadnji list upodablja družbo, ki sedi pri mizi, na kateri je hleb z vinom, v rokah drže čaše, ob mizi pa stoji postava z značilnimi Prešernovimi atributi, ki družbi nazdravlja; miza stoji pred mogočno gorenjsko hišo s križanimi okni, gledalcu primaknjena brajda s prepletajočimi se vejami, zelenjem in debli močne trte ustvarja družbi bohoten okvir.

Drago Lovrič in Dore Klemenčič-Maj sta po nalogu Glavnega štaba prišla konec januarja 1944 v štab IX. korpusa, ki je imel tedaj svoj sedež v Zakrižu, vasici, pol ure peš nad Cerknim. »Triglavski odmevi« sicer niso bili edicija IX. korpusa, toda ker so imeli zaradi folijske oblike videz prave revije in ker se je XXXI. divizija držala v glavnem v večji ali manjši bližini štaba IX. korpusa, sta mogla Lovrič in Klemenčič porabiti ta list za ilustrirano izdajo »Zdravljice«. Lovrič je za Prešernovo proslavo 8. februarja imel v Cerknem v glavni dvorani govor o Prešernu in njegovi Zdravljici — ta govor je potem Pokrajinski odbor izdal na svojem letaku in ga je sam avtor priobčil dopolnjenega v »Triglavskih od-

meväh«. Lovrič je dal Maju pobudo, da ilustrira pesem za »Triglavske odmeve«. Maj se je dela lotil in je s svinčnikom pripravil izdajo. Da bi s ciklostilom mogli razmnoževati v barvi, črni in rdeči, je narisal posebej tekst pesmi in posebej ilustracijsko opremo. Tehnika »Partizanskega dnevnika«, ki je razmnožila to izdajo, je delala tedaj pod Labinjem pri Cerknem na cesti, ki vodi iz Cerknega v Novake. Ne urednik ne ilustrator v tehniko nista imela dostopa in tako je neznan tehnik — ciklostilec s podloženih Majeveh predlog vpraskal v matrice posebej besedilo in posebej ilustracije. Maj je sicer dobil matrice naknadno v roke, preden se je začelo razmnoževanje, toda marsikaterih nerodnosti, ki jih je vrisal oziroma vpraskal neznan ciklostilec, ni mogel več popraviti. Napravljeni sta bili za vsak list, kakor rečeno, dve matrici, tako da je razmnoževalec posnel na list najprej črni, potem rdeči tisk. Za Prešerna na naslovni strani Maj ni imel nobene predloge in ga je naslikal pač nekako »po spominu«. Delo je bilo napravljeno nekako med 21. febr. (ta datum ima ena izmed pesmi, priobčena v 3. številki) ter med 27. marcem (tedaj se je začela večja »hajka« na Cerkljanskem). Ker je mogoče z matrice napraviti največ do 200 izvodov, je računati, da je Cerkljanske Zdravljice izšlo okoli 200 izvodov.

Tretja izdaja »Zdravljice« ob njeni stoletnici je gorenjska bibliofilska (glej slike). To je najlepši pokrajinski tisk in ena izmed najlepših in najzanimivejših izdaj iz NOB. Kakor pravi notranji naslovni list, je to edicijo izdal »Pokrajinski odbor OF za Gorenjsko ob stoletnici Prešernove Zdravljice 1844—1944«, ³⁵ avtorja pa sta Marijan Šorli-Viher in Janez Vidic-Janez³⁶. Viher je v publikaciji vpisan kot rezec vinjet, Janez kot rezec celostranskih linorezov, a naslovno stran ovitka sta signirala oba, da podčrtata skupnost v delu. Publikacija je »opremil in tiskal v 1500 izvodih TRILOF« (notranja naslovna stran), to je tehnika TRILOF, nastanjena v Davči pod Blegašem.

Zunanja podoba in tehnična ureditev izdaje je vredna podrobnega opisa.

Na rožnatem ovitku v gornjih dveh tretjinah linorez predstavlja Prešernov portret.³⁴ Pesnik drži v roki čašo, od spodaj navzgor se mimo pesnikove glave in okoli nje vije trta. V spodnji tretjini je napis »Prešernova Zdravljica«. Napis je izdelal Šorli, enako v osnovi portret, ki ga je Vidic dopolnil z nekaj potezami. Naslovna stran

ovitka je odtisnjena v črnem na rožnato podlago. Poleg te izdaje v rožnatem ovitku pa je nekaj iztisov bilo izdanih v motno belem ovitku, na katerega pa je naslovna stran odtisnjena v zlati barvi. Obe izdaji se ločita tudi po tem, da so listi v rožnatem ovitku zvezani le ob notranjem robu s trakom v slovenskih narodnih barvah, medtem ko je odličnejša izdaja, v slogu albumov ali spominskih diplom, povezana ter okoli in okoli obrobljena z debelejšim slovenskim trakom.

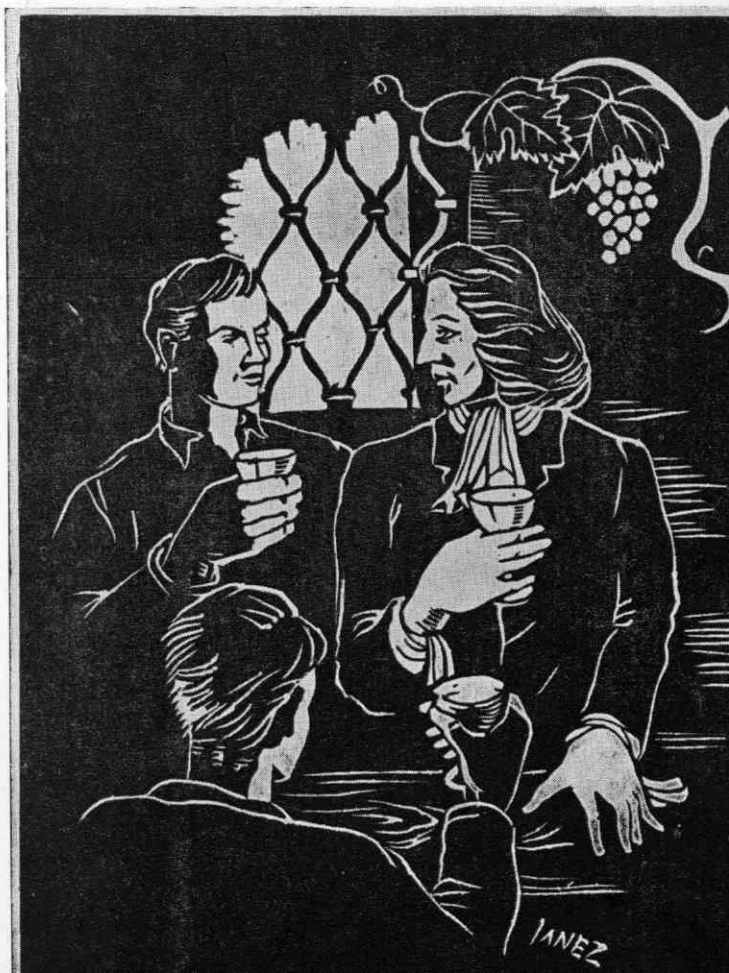
Celotna zbirka je pravzaprav dvodelna: k enemu pergamentnemu papirju z vinjetami in besedilom ene kitice »Zdravljice« se stalno družil en list s celostranskim linorezom. Na vsak pergamentni papir je v rdečem tisku natisnjena ena kitica. Tako je osem listov besedila z vinjetami in za vsakim tem pergamentnim prozornim listom po en list z linorezom. Vsak list z rdeče tiskanim besedilom ima po dve zlato odtisnjeni vinjeti, vsebinsko se nanašajoči na tekst, ena nad tekstom, druga pod njim. Kitice so stavljene v obliki vinske čaše. Linorezi so odtisnjeni v črnem na slabšem, neprozornem, konceptnem papirju in predstavljajo: izsek pokrajine iz vinskih goric s trtami in klopotcem: spreved otroških, moških in ženskih postav; skupino sovražnikov, v katero je iz vihnarjih oblakov udarila strela; rajajočo skupino štirih postav; doprsno sliko dekleta s cvetlico v roki, medtem ko v globokem ozadju stojita dve moški postavi s puškama; moško figuro, predstavljajočo delavca s puško; skupino vedno globlje v dno slike se izgublajočih sejalec³⁴ ter končno v zaprtem prostoru za mizo sedečo skupino treh moških, med njimi Prešerna, ki si nazdravljajo s kupico v roki.

Delovni kolektiv tiskarne TRILOF je vodil Boštjančič-Boš, po poklicu grafik iz Ljubljane. Ta kolektiv zaradi težav, ki jih je moral premagovati pri natiskovanju Zdravljice, zasluži posebno omembo. Bili so to razen dveh grafikov, vštevši Boša, sami delu priučeni razmnoževalci-tiskarji, ki pa so prav pri Prešernovi Zdravljici pokazali izredno skrb, ljubezen in požrtvovalnost. Tiskarna je bila v Davči v bunkerju, kjer sta pred njo delala Šorli in Vidic. Ko sta se umaknila tiskarni, sta delala najprej v opuščnem bunkerju bolnišnice Franje v Davči (»Franja« se je namreč prej prese-

lila v novo reorganizirano samostojno bazo v znano sotesko pri Cerknem), med delom za Zdravljico pa sta se novembra 1944 preselila v novo bazo ob potoku Zali pri Davči. Postojanka je bila popolnoma zakamufilirana, dostop do nje je bil zgolj po strugi Zale z mnogimi mostički. Ta baza, kjer je bila risalnica, tri pisarne, mehanična delavnica ter prostori za bivanje, danes ni več ohranjena.

Ideja za natis Zdravljice je prišla iz propagandnega odseka Oblastnega komiteja KP za Gorenjsko. Tu so že dalj časa mislili na to, kako bi izdali izbrane Prešernove pesmi za splošno potrebo in rabo. Leta 1944 pa je bilo Prešernovo ime vedno v ozračju, po vojski in osvobojenem ozemlju se je proslavljala stoletnica Zdravljice. Tako se je rodila ideja, da bi pač izdali, ko ni mogoč večji izbor Prešernovih poezij, ilustrirano Zdravljico. Dajali naj bi jo kot darilo in kot priznanje ljudem, ki so se zelo žrtvovali za NOB ali se posebej izkazali v dolinah: ilegalcem in političnim delavcem ter v vojski borecem in komandantom. Zato bodi izdaja nekaj izrednega.

Arhitekt in slikar sta se informirala, kakšen material je na razpolago, ter se dogovorila za izdelavo in opremo. Celotna zamisel je bila Šorlijeva, vendar je tiskarna

Sl. 5. Celostranski linorez Janeza Vidica (Janeza) iz gorenjske bibliofilske izdaje

nekatero njegove načrte spremenila, nekaj pa dodala. Prvotno zamišljeni format je bil po Šorlijevi zamisli manjši in vinjete so bile postavljene drugače. Materiala je bilo v tiskarni dovolj, ker je imela dobre zveze na vse strani. Linolej, kajpada rabljen, je bil na razpolago iz hotela Zlatorog v Bohinj in s Puterhofa pri Tržiču. Orodje je bilo primitivno: navaden nož. Razen črk v mapi in notranje naslovne strani je bilo vse delo izvršeno z nožem v linolej. Po predhodnih skicah s svinčnikom, ki sta si jih medsebojno ocenjevala in ki so jih dobili v roke tudi ljudje pri političnem vodstvu, sta potem arhitekt in slikar izvršila vsak svoj delež. Njuni linorezi so bili potem originalno odtisnjeni.

Zamiseln gorenjske bibliofilske Zdravljice je nastala neodvisno od cerkljanske Klemenčič-Majeve, tudi na izvedbo pri arhitektu in slikarju ni vplivala, ker sta jo dobila v roke, ko sta svoje delo na pol že opravila. Osnutki so nastali verjetno septembra, linorezi so nastali v naslednjem mesecu, tisk pa je bil opravljen v novembru in decembru. Hitrejše delo je ovirala pri avtorjih že omenjena selitev iz Davče v Zalo, hitrejšo izvedbo v tiskarni pa tekoče delo. Tiskarna je imela en sam stroj, pri katerem so morali ročno vrteti kolo, zvito iz več okroglih palic. Delali so to ure in ure, dan in noč. Ustrezati so morali aktualnim dogodkom in zadostovati tekočim potrebam; saj so dalje izdajali svoje redne publikacije, a poleg njih še številne proglase, plakate, brošure itd. itd. Tudi črk je bilo premalo in je bilo večkrat treba stavek razdreti, da so dobili potrebni črkovni material. Med vsem tem pa so s posebno ljubeznijo in skrbnostjo stavili Prešernov stavek, ki je zahteval črno, rdečo in zlato barvo. Za zlato tisk so vinjete odtisnili najprej v rdeči barvi, a vlagalka je še mokri list takoj dala »pozlatarjem«, da so svežo rdečo barvo posuli z bronznim prahom. Tako in sploh celotno delo bi zahtevalo mnogo časa že v mirnodobskih razmerah in v redni tiskarni — neprimerno več časa in ljubezni pa je zahtevalo v gorah, v zasilni partizanski tiskarni.

Delo je bilo izvršeno vsaj decembra, če ne morda, vsaj prvi izvodi, že v novembru.

Vidic v pismu zaključuje svoje pripovedovanje o tej bibliofilski izdaji: »Koliko časa so mapo tiskali, vam ne morem povedati, ker sem bil prvič oddaljen od njih, drugič pa sem vrezaval nove linoreze za časopise, za plakate od jutra pa v noč,

tako da niti nisem utegnil misliti na to. Tiskarji so delali to mapo z velikim veseljem in zadovoljstvom, kar se tudi vidi na njihovem delu. Pri teh mislih pa nikdar ne morem pozabiti veselega in vedrega obraza Boša, ki je to tudi izpeljal. Pri vsakem delu, ko sem ilustriral vse mogoče tekste, sem imel ogromno volje in veselja, saj sem bil pri delu, ki mi je najbližje. Pri Prešernovi Zdravljici pa sem čutil nekaj več, trudil sem se ponazoriti njegove misli, misli vseh ljudi, ki so brali njegovo Zdravljico — borbo proti sovražniku, izdajalcu, borbo proti krivici, preganjanju — poleg tega pa veliko ljubezen do naroda, humanizem in bratsko ljubezen med narodi, ki žele živeti v miru. Srečen in vesel sem bil, ko sem videl pred seboj Zdravljico končano. To je bilo zame veliko doživetje...«

Število izvodov, 1500, je zapisano na notranji drugi naslovni strani. Tudi notranja naslovna stran je namreč dvojna. Prva stran je prozoren pergamentni papir, ki ima v zlato natisnjen grb OF in partizansko zvezdo, v rdečem tisku pa je pasek, del traku, na katerem je v vsak izvod ročno s črnilom zapisana številka izvoda. Druga, tudi še naslovna stran, prinaša na takem konceptnem papirju, na kakršnega so odtisnjeni linorezi Janeza Vidica, v sredini letnici 1844 in 1944, ob zgornjem robu napis: Izdal Pokrajinski odbor Osvobodilne fronte za Gorenjsko ob stoletnici Prešernove Zdravljice, ob spodnjem robu pa: Celostranski linorezi: Janez — Vinjete: Viher — Opremil in tiskal v 1500 numeriranih izvodih TRILOF.

Ta Gorenjska Zdravljica je najlepša izdaja Prešernovega besedila na partizanskem ozemlju in najlepša izdaja slovenskega literarnega teksta v NOB.

Ob omenjeni izdaji je za praktično rabo nastala še ena: na enem samem v četverko zganjenem listu. Naslovna stran ima grb OF s podpisom: December 1944 — Izdal Pokrajinski odbor OF za Gorenjsko, v zlatem rezu pa na gornji polovici strani napis Prešernova Zdravljica, ki je identičen z napisom na naslovni strani bibliofilske izdaje. Druga stran tega zganjenega letaka prinaša tiskano besedilo Zdravljice, tretja stran pa končni, to je osmi linorez iz bibliofilske izdaje (Prešeren v družbi z dvema moškima figurama v zaprtem prostoru). Četrta stran je prazna, ker slaba barva s tretje strani udarja skozi papir. Tisk je v celoti črn. Opravljen je bil gotovo v tiskarni TRILOF, kakor bibliofilska izdaja, dasi to na

papirju ni zapisano; saj sta uporabljena ista linoreza. Datiranje lista z decembrom 1944 na naslovni strani potrjuje verjetno kombinacijo, da je bila Šorli-Vidičeva mapa dotiskana vsaj v decembru, pač pred tiskom zganjenega lista.

Povsem naraven najvišji izraz odnosa narodnoosvobodilnega boja do Prešerna je proglasitev Prešernovega smrtnega dne za vseslovenski kulturni praznik. Ideja o tem je nastala med člani odseka za prosveto pri Predsedstvu SNOS konec januarja 1945 v Črnomlju.³⁸ Po tej zamisli bodi Prešernov dan vsako leto praznik celotne slovenske kulture v najširšem smislu besede, praznik, ki naj ga proslave šole, kulturne ustanove, založbe, znanstvene institucije, ljudska prosveta, reproduktivna umetnost, upodabljajoče panoge, amaterski in poklicni odri z osrednjim narodnim gledališčem na čelu, pevski zbori itd. Dan pesnikove smrti, ki je v februarju, in ne pesnikovega rojstva, ki pade v december, je prav posebej primeren za to, ker je do tega dne že mogoče kritično pretresti delo minulega leta ter ob obračunih o uspehih in neuspehih zastaviti delo za prihodnje delo. Te misli je vseboval predlog, ki ga je odsek naslovil na Predsedstvo SNOS, da o postavitvi kulturnega praznika slovenskega naroda odloči. Ta predlog z utemeljitvijo se je glasil:

Za poglobitev celokupnega prosvetnega dela med našim narodom naj bi se uzakonil sledeči predlog:

P R E D L O G

Dan smrti pesnika Franceta Prešerna, 8. februar, se poslavlja po vsem ozemlju Slovenije kot narodni kulturni praznik. Praznuje naj se tudi povsod drugod, kjer živijo Slovenci in imajo svoje šole in kulturne ustanove.

Ta dan naj se proslavi na sledeči način:

1. *Sole*: vse šole v Sloveniji in slovenske šole v tujini posvetijo ta dan proslavi, ki mora biti izrazito kulturnega značaja in pri kateri sodeluje le šolska mladina enega ali več učnih zavodov iste stopnje. Proslava je obvezna za vso šolsko mladino; nanjo je vabiti tudi javnost, a predstavniki oblasti se morajo teh proslav udeležiti.

Ta dan je za šole pouka prost.

Nadaljevalne šole in razni tečajji morajo posvetiti eno uro pouka namenu, kakor ga predvideva proslava na ostalih šolah.

Visoke šole podeljujejo na ta dan nagrade, združene s primernimi slavnostmi vsega zavoda.

2. *Državna gledališča*: proslavijo ta dan s primerno zaključno prireditvijo, kakor sledi iz točke 7 tega predloga.

3. *Radio*: na isti način kakor pod točko 2.

4. *Vse prosvetne organizacije in ustanove* so dolžne proslaviti ta dan kot glavni del proslav v smislu točke 7. tega predloga. Njih proslave obsegajo nastope s sodelovanjem vseh prosvetnih enot in organizacij enega kraja ali več krajev skupaj. Kjer so dami pogoji za organizacijo skupnih nastopov zaradi plemenitega tekmovanja v kulturnem udeleževanju, naj bo to prirejeno ob tej priliki.

5. *Državna in druga založništva* naj za to priložnost izdajo dela iz vseh panog kulturnega udejstvovanja, ki bi predstavljala najboljše, kar je bilo v dobi tistega leta ustvarjenega.

6. *Razstave*: zveze likovnikov, pisateljev, založništva i. dr. naj v teh dneh priredijo reprezentativne razstave tiska, slik in organizirajo primerne večere.

7. Dan Prešernove smrti bodi centralni dan kulturnega tedna, ki naj obsega izvedbo prireditev, kakor so našteje v gornjem predlogu v posameznih točkah.⁴¹

8. Ustanovi naj se odlikovanje za vse prosvetno delo, ki naj nosi ime *Franceta Prešerna*. To odlikovanje naj se po-

deljuje na ta dan kulturnim delavcem ob priliki javnih prireditev, to je: učitelstvu v šolah ob šolski priliki, delavcem v prosvetnih organizacijah ob njihovih prireditvah itd.

9. *Nagrade*: Za obstoječe nagrade in nagrade, ki bi se v bodoče določile od državnih in drugih ustanov za prosvetno delo v vseh smereh, naj bi se podeljevale v tem času (tednu).

10. Pravilniki za podeljevanje odlikovanj in nagrad bi se izdelali kasneje.

U t e m e l j i t e v

Za dvig kulturne zavesti našega naroda in s tem tudi dviganje njegovega ponosa in narodne zavesti in samozavesti bodi en teden v letu posvečen slovenski kulturi. Ta teden naj doseže svoj višek na dan Prešernove smrti. Ta dan bodi naš kulturni praznik. To bodi velika manifestacija vsega kulturnega dela od osnovne šole do univerze, od najmanjše prosvetne organizacije na vasi do najvišjega predstavništva našega prosvetnega življenja — Akademije znanosti, skratka, ta teden bodi revija vsega prosvetnega dela za dobo enega leta.⁴¹

Da je dan obletnice smrti Franceta Prešerna za to najbolj primeren, je brez dvoma. France Prešeren in njegovo veliko kulturno delo in poslanstvo je tista sila, ki more dati takemu prazniku najtrdnjšo oporo in najmočnejši temelj. France Prešeren je bil in bo ostal vsem slovenskim generacijam utelešenje slovenskega duha. On je bil žarišče slovenske misli in s Prešernom smo stopili v svetovno kulturo in z njim kot s simbolom vsega našega napredka korakamo in dvigamo svojo kulturo v krogu slovanskih in vseh ostalih narodov.

Naša narodnoosvobodilna borba je morala biti zato nujno opria na delo Franceta Prešerna. Sleherni borec v dobi tega zgodovinskega dogajanja, bodisi kot član naše osvobodilne vojske ali delavec zunaj nje, je opiral svoje delo na Prešernove besede. Nanj se sklicujemo v borbi za našo svobodo in v borbi za mesto, ki ga mora dobiti in imeti naš narod v družini ostalih svobodoljubnih narodov.

Odsek je razen predloga z utemeljitvijo predložil Predsedstvu tudi tekst odloka o proglasitvi kulturnega praznika. Odlok je Predsedstvo sprejelo, kakor je bil predlagan.

Citirani Predlog z utemeljitvijo ter predlog odloka je pospremil odsek z naslednjim spremnim pismom:³⁹

Odsek za prosveto
pri Predsedstvu SNOS
Št. E — 165/45

Na položaju
dne 28. I. 1945.

P R E D S E D S T V U S L O V E N S K E G A
N A R O D N O O S V O B O D I L N E G A S V E T A

na položaju.

Oddelek za ljudsko prosveto pri odseku za prosveto Predsedstva SNOS stavlja predlog za odlok o narodnem kulturnem prazniku. Prosimo Predsedstvo, da bi o tem predlogu (kolikor je mogoče naglo razpravljalo in da bi v primeru, da bo ta predlog osvojen, radiogramsko obvestilo o tem Pokrajinske odbore za Primorsko, Gorenjsko in Stajersko, ker le tako bi bilo mogoče, da bi ta praznik vsaj deloma slavili že letos.

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

V. d. načelnika:
Milena Mohorič s. r.

Vodja oddelka za ljudsko prosveto:
Bogomil Gerlanc s. r.

Predsedstvo SNOS, ki je bilo tedaj na Maverlenu pri Črnomlju, je še isti dan predlog odseka osvojilo, naslednji dan pa so bile poleg odseka za prosveto obveščene o tem tudi še vrhovne civilne in vojaške oblasti in ustanove, da so dalje obvestile nižje instance s kurirji, pismi in radiogrami. Ker sam odlok o kulturnem prazniku ni mogel biti takoj objavljen v centralnem časopisju, je Predsedstvo formalno datiralo odlok s 1. februarjem, ko so sicer že tekle

mrzlične priprave za prvo proslavo novega praznika.⁴⁰ V nekaj dneh so vrgle tehnike na dan nove skladbe, izšla je brošura z gradivom za proslavo,⁴¹ po listih so izšli članki, posvečeni slovenski kulturi in Prešernu,⁴² slikar Mihelič je v linolej vrezal pesnikov portret iz njegovih zadnjih, kranjskih let,⁴³ slikar Jakac je na padalsko svilo upodobil Franceta Prešerna za centralno proslavo v Črnomlju ter vrezal pesnikovo silhueto za vabilo na to prireditev itd.

OPOMBE

1. dm (= Dušan Moravec): Prešeren v partizanskem tisku, SPor 8. II. 1946. — 2. Prešernova razstava 1946, 14. — 3. Franc Kidrič: Prešerniana, 1946, 33, 42, 45. — 4. Jože Udovič: Gradivo za bibliografijo slovenskega osvobodilnega tiska, Slovenski zbornik 1945, 1945, 659—696. — 5. Prešernov album, 1950. — 6. SPor 1. št. (maja) 1941; ponatis Slovenski poročevalec 1938 in 1941, 1951, 46. — 7. Mlada Slovenija, št. 1.—2. (november) 1941; ponatis: Mlada Slovenija 1941 do 1945, 1946, 11—12; članek je napisala dr. Marija Boršnak (osebna izjava). — 8. SPor 29. XI. 1941, v ponatisu 197—198; napisal Edi Kocbek (osebna izjava). — 9. Citirano po opombah ponatisa SPor 294—295. — 10. Osvobodilna fronta, št. 2. (december) 1941; napisal Edi Kocbek (osebna izjava). — 11. Oton Zupančič: Izbrane pesmi, Klasje št. 9—10, 185. — 12. SPor 31. I. 1942 (Ljubljanska izdaja). — 13. Slovenski zbornik 1942, ponatis 1945, po katerem citiram str. 9, 36, 33, 49 in 37. — 14. Prim. pesem s tem podpisom, Mlada Slovenija, september, 1942. — 15. Prim. o Blažu Ostrovrharju članek v Obzorniku 1953, 68—73. — 16. Slovenski zbornik 1942, ponatis 70. — 17. Pesmi naših borcev, izbral in uredil Mile Klopčič, II. knjiga, 1944, 55—56 in 59, v ponatisu 1945, 63—64 in 67. — 18. Bodeča neža, začetek avgusta 1944. — 19. Bodeča neža, 1. september 1945. — 20. Obzornik 1951, 159. — 21. Primorski dnevnik 22. II. 1948. — 22. XXXI. Izdano ob drugi obletnici enaintridesete divizije, 1945; SPor 6. II. 1946; LdP 12. VII. 1947; Jeseniški kovinar 22. VII. 1950; Tov. 1953, 941. — 23. Gl. opombo 4. Opisane časopise hrani Muzej narodne osvoboditve, manj NUK. Ker ni centralne kartoteke osvobodilnega tiska, je mogoče, da posa-

mezne še neznane oziroma v Ljubljani nedostopne tiske in časopisne številke hranijo lokalne knjižnice, arhivi Zveze borcev itd. — 24. Mi vstajamo, 5. št., izšla ob novem letu 1945, str. (1). — 25. Ivan Koncilja, Ljubljana, osebna izjava; 1944—45 je bil v politikomisariatu štaba Prešernove brigade. — 26. Gl. faksimile zaglavja SPor 7. II. 1946; kar je tam grafičnih znakov, so stavljeni ročno in niso kliširani; od tod je tudi napačno štet letnik II., medtem ko je v resnici na izvorni naslovni strani tiskana številka I.; po vsebini sodeč je izšla številka kmalu po 20. X. in pred 29. X. 1945; izvorna ilustracija naslovne strani je tiskana v rdeči in modri barvi. — 27. Lojze Avsenak: Tehnika »Franceta Prešerna«, SPor 28. in 20. V. 1946; isti; Bohor žari, 1951 (črtici Tiskarno je rešil, 38—46, in Pogled v tehniko Franceta Prešerna, 61—65. — 28. Lojze Avsenak, pismeno sporočilo 16. II. 1952. — 29. SPor 28. V. 1952. — 30. Lojze Avsenak, pismeno sporočilo 16. II. 1952; prim. tudi pesem o kurirju tehnike SPor 50. V. 1946; avtor je Lojze Avsenak (dopisnica 2. IV. 1954). — 31. Več o tem gl. Pogovori o jeziku in slovstvu, 1954, 48—49. — 32. Drago Lovrič, elektrotehnik, sedaj direktor DES v Novi Gorici, svak slikarja in kiparja Nikolaja Pirnata, osebno 20. IV. 1954. — 33. Poleg Draga Lovriča informator Dore Klemenčič-Maj, akad. slikar, osebno, aprila 1954. — 34. Gl. reprodukcijo v Prešernovem albumu, 1950, 254. — 35. Prešernov album, 1950, v opombi na str. 326 k strani 254 pravi k reprodukciji naslovne strani te izdaje: »Izd. Pokr. odbor OF za Gorenjsko ob stoletnici Prešernove Zdravljice 1844—1944.« Prav tam pravi v opombi k reprodukciji enega Vidičevega limoreza iz iste publikacije: »Izdal Pokrajinski odbor OF za Gorenjsko«. Različna formulacija o izdajatelju bi mogla zavesti v zmotu, da gre tu za dve različni izdaji, ko je v resnici ena sama. — 36. Informatorja inž. arch. Marijan Sorli in akad. slikar Janez Vidic. — 37. Prešerniana, 1946, 22 (in po njih A. Gspan, SR 1950, 57) navajajo le tri natise Prešernove Zdravljice v osvobodilnem tisku. Če ne štejemo objav v periodiki, je teh natisov četrto, kolikor jih navaja tudi brošura Prešernova razstava 1946, 1946, 14 (št. 257—260). — 38. Prim. zapisek Prvi »Prešernov praznik«, NOja 1955, 139—143. — 39. Izvirnik dopisa kakor tudi predlog z utemeljitvijo za postavitev kulturnega praznika po dosedanem iskanju v arhivu Predsedstva in odsekov SNOS ni bil še najden; tipkopijsko kopijo obojega hrani Milko Gerlanec, ki jo je prepuštil v objavo. — 40. Prva uradna objava odloka SPor 3. II. 1945. — 41. Prešeren, glasnik naše borbe in naše svobode, izdal prop. odsek Glavnega štaba NOV in POS. — 42. Navajam samo članka v obeh centralnih časopisih: Boris Kidrič: Nekaj misli ob obletnici Prešernove smrti, SPor 3. II. 1945, ter nepodpisan članek Razmišljanja na Prešernov dan, LdP 10. II. 1945. — 43. Prva objava z izvirnega linoreza SPor 3. II. 1945.

